

ОБРАЗНЕ МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В НАВЧАННІ

Розвиток образного мислення в навчанні є актуальною потребою сьогодення, оскільки майбутня трудова діяльність школярів в умовах комп'ютеризації сучасного виробництва вимагає дій не з реальними об'єктами, а їх замінювачами (просторовими макетами, пультом і т.ін.).

The development of imaginative way of thinking in educational process is an essential to-days demand, because the future labor activity of school – leaves in the up-to-date conditions of production computerization demands operations connected not with the real objects themselves, but with their simulators, such as three – dimension models, control-boards, etc.

Основне завдання школи – розвиток особистості на основі врахування індивідуальності кожного суб'єкта навчання, кожного учня.

Мета особистісно-орієнтованого навчання – поєднання виховання та освіти в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини. О.М.Леонтьєв стверджує, що навчальний процес має бути насиченим не знаннями, які повинен засвоїти учень, а розумінням того, що слід засвоїти [5].

Саме тому метою навчання є розвиток мислення учнів:

продуктивного, творчого, теоретичного і т.ін., але не образного. Яке місце займає образне мислення в навчанні?

Тривалий час в педагогічній психології образне мислення розглядалося лише в генетичному плані – як певна стадія розвитку мислення. Ще й досі існує уявлення, що розвиток мислення відбувається як своєрідна зміна його форм (від наочно-дієвого до наочно-образного, а від нього до абстрактного, понятійно-теоретичного). Це призвело до ототожнення образного мислення з чуттєвими формами відображення дійсності і протиставлення його теоретичному науковому мисленню, недооцінення самостійної ролі цієї форми мислення в розумовому розвитку учнів. Між тим образне мислення само розвивається “генетично більш ранні види наочного мислення не витісняються, а перетворюються, переходячи до вищих форм наочного мислення” (С.Л.Рубінштейн). Образне мислення є рівноцінною формою інтелектуальної діяльності, має складні форми проявлення і різноманітні функції в трудовій та навчальній діяльності людини.

Образне мислення – це складний процес перетворення чуттєвої інформації, яке забезпечується перцептивними діями, що дають можливість створювати образи, оперувати ними з урахуванням суб’єктивного досвіду. Сучасна психологія розрізняє два типи образного мислення: наочно-образне та поняттєво-образне. У старшокласників – теоретично-підприємство та теоретично-образне. В умовах вирішення різноманітних завдань створення образів і оперування ними виступають як довільна діяльність, свідомо регульована і керована суб’єктом.

Навіщо потрібне образне мислення?

Воно доступне в повсякденному житті;

образ значно багатший за поняття;

образ насичений почуттями і пронизаний емоціями;

змушує людину думати, самостійно осмислювати світ.

Крім того, в умовах комп’ютеризації сучасного виробництва характерною рисою трудової діяльності є опосередкований характер управління автоматично діючими об’єктами і процесами. Дії оператора фактично здійснюються не з реальними об’єктами, а з їх заміновачами: пультом управління, просторовим макетом та ін. На основі різних сигналів в оператора створюються образи процесів, які реально протікають.

У науці все більшого значення набуває розумовий експеримент, логіко-математичний метод, а не емпіричні узагальнення конкретних поодиноких фактів.

Все це орієнтує школу на підвищення ролі образного мислення в навчанні. Створення образів та оперування ними є фундаментальною особливістю інтелекту людини.

Мислення в образах входить суттєвим компонентом в усі без

винятку види людської діяльності.

Засвоєння наукових понять здійснюється не просто на основі інтеріоризації його значення, а через опредмечування цього значення шляхом включення його в досвід суб'єкта.

Немає прямого шляху засвоєння понять. Їх засвоєння опосередковане розумовими образами. І образ, і поняття дають узагальнені знання дійсності, які виражаються словом. Різниця полягає в механізмі самого узагальнення.

В образі узагальнення будуються на фактичних зв'язках і відношеннях. У понятті – на основі виділення теоретичних зв'язків і залежностей.

У реальному процесі засвоєння знань одночасно присутня і “образна”, і “понятійна” логіка, як єдина логіка перебігу мислительного процесу. Найменша неузгодженість між ними призведе до викривлення (спотворення) наукових знань, їх використання.

Підвищення теоретичного рівня освіти в школі, викликане необхідністю приведення її у відповідність із сучасним рівнем наукових знань, принципово змінило традиційні уявлення про наукову картину світу. Це спонукало введення в шкільні курси нових понять (квантової механіки, ядерної фізики, молекулярної біології, генетики...) і розробку методів формування в школярів принципово нових уявлень про мікросвіт, їх зв'язок з уже установленими уявленнями про макросвіт, використання наочності, адекватної новому змісту. Психологічні аспекти цієї проблеми не були достатньою мірою розроблені і враховані в практиці навчання, що призвело до перевантажень учнів, труднощам в засвоєнні нових понять.

У будь-якому науковому знанні і образ, і поняття представлені в єдності. Без образу немає поняття. Широке використання в науці і виробництві різних знакових систем передбачає формування особливої сенсорної культури – створення розумових образів та оперування ними як складними інтегрованими системами. Процес формування образу у кожної людини свій. Він відрізняється людяністю та особистим досвідом взаємодії людини з оточуючим світом.

Через образ здійснюється перетворення людиною предметного світу, а без цього неможливе засвоєння і використання знань, оволодіння вміннями і навичками, формування потреб, переконань, інтересів.

Цілеспрямоване формування мислення в умовах спеціальної організації чуттєвого досвіду дитини, наприклад в діяльності щодо моделювання, змінює темпи і час, впродовж якого розвиваються уявлення її про оточуючий світ, та зміст цих уявлень. Мислення в образах набуває принципово іншого характеру: схематизму, знаковості, оперування образом, рефлексії способу створення образу.

У сучасній школі мислення формується під впливом слова,

відбувається вербалізація процесу навчання, що витісняє інші форми вираження змісту образів. Діти рано перестають малювати, тому ескізи, нариси, схеми рідко використовуються для інтерпретації думок, як і графічні способи навчання.

Здавалося б, чим більше наочності використовується в навчальному процесі, тим яскравіше і повніше формується образ об'єкта вивчення. Але психологами виявлена така цікава закономірність: там, де первинно створені образи менш наочні, яскраві і стійкі, оперування ними йде більш успішно. Де образ обтяжений різними деталями, маніпулювання ним викликає труднощі. Тож поєднання в мисленні предметних і схематизованих образів створює умови оперування ними при розв'язуванні задач.

Використання моделювання як методу навчання розкриває Б.І.Коротяєв [4].

Образне мислення формується при розв'язуванні навчальних задач, що вимагають:

- уявного перетворення наочного матеріалу, що сприймається;
- актуалізації образів по пам'яті, їх видоутворення, збереження, утримання в думці;
- видозміни цих образів, їх трансформації за формою, кольором, розмірами, просторовим розташуванням, заданими чи довільно обраними ознаками та властивостями.

Напрямки розвитку образного мислення, визначені в педагогічній психології:

- перехід від одиничних, предметно-конкретних образів до абстрактних, умовно-схематичних і назад;
- можливість фіксації в образі теоретичних зв'язків і залежностей (просторових, структурних, функціональних, тимчасових);
- розвиток динамізму образу, що виражається в його рухливості, багатоаспектності, зміні точок відліку;
- оволодіння різноманітними способами створення образу й оперування тим, що характеризується змінюваністю цих способів, їх довільним вибором у залежності від цілей і задач діяльності, конкретних умов її виконання.

Проблема розвитку образного мислення складна, оскільки зміст, специфіка образного мислення, умови його формування в онтогенезі та виявлення в різних видах діяльності в психології вивчені недостатньо.

Не розроблена в науках і технологія створення образу та оперування ним, оскільки цей процес прихований від спостерігача, його важко об'єктивувати (записати, зафіксувати, задати для засвоєння), він протікає в думці і об'єктивується в певному продукті діяльності, а за умови недостатні образних засобів виражається словом.

В педагогіці залишаються не розробленими методики виявлення

змісту образів, які формуються засобами різних навчальних предметів. Відсутня і цілісна концепція розвитку образного мислення школярів в процесі засвоєння знань. Все це створює певні труднощі в організації навчання, спрямованого на розвиток образного мислення

Література:

1. *Возрастные и индивидуальные особенности образного мышления учащихся /Под ред. И.С.Якиманской; Научно-исследовательский институт общей и педагогической психологии Академии пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1989. – 224 с.*

2. *Демиденко В.К., Цырульник Р.П. Формирование приемов умственной деятельности при помощи конспектов и наглядных схем. // Вопросы психологии. – 1974. – № 5. – С. 88-97.*

3. *Ительсон Л.Б. Лекции по общей психологии. Ч. II. – Владимир, 1972. – 595 с.*

4. *Б.И.Коротяев. Учение – процесс творческий: Кн. Для учителя: Из опыта работы. – М.: Просвещение, 1989. – 158 с.*

5. *Освітні технології: Навч.-метод. посібник /О.М.Пехота, А.З.Кітенко, О.М.Любарська та ін.; за заг. ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2002. – 255 с. – С. 34/.*

6. *Якиманская И.С. Образное мышление и его место в обучении // Советская педагогика, 1968. – № 12. – С. 62-71.*

7. *Якиманская И.С. Основные направления исследований образного мышления // Вопросы психологии. – № 5. – 1985. – С. 5-16.*